

Kürt Hareketinin Geçmişine Kısa Bir Bakış (Politikaları, Program ve Stratejisi)

SEYFİ CENGİZ

Birinci Savaş takiben Osmanlı imparatorluğu dağıldı. Ortadoğunun siyasal haritası yeniden çizildi. TC, Irak, Suriye ve Lübnan yeni birer devlet olarak ortaya çıktılar. 1920 yılında imzalanan Sevr Antlaşması'nda otonom bir Kürdistan öngörülse de TC'yi tanıyan Lozan Antlaşması'nda (1923) bu konu unutuldu. Ermeniler, Zazalar ve Kürtler bu kritik süreçten en zararlı çıkan halklar oldular.

Daha önce Osmanlı Kürdistanı'na dahil bulunan Kürtler'le yerleşik topraklar yeni kurulan TC, Irak ve Suriye tarafından bölüşülmüş, Kürt halkı parçalı bir konuma sokulmuştu. Bu durumun sonucu Kürt sorununun da üç-dört devleti ilgilendiren uluslararası bir soruna dönüşmesi oldu.

Kürt sorununu karmaşık ve güç bir soruna dönüştüren bugünkü siyasi sınırlar (andaki statüko) işte bu tarihlerde şekillendi.

O tarihten buyana Kürt sorunu başka konularda birbirleriyle didişen Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin çıkarlarının örtüştüğü ve ittifak halinde davrandıkları neredeyse tek konu oldu. Kürt devrimini ortak bir tehdit olarak gören bu devletlerin hepsi kendi aralarında fiilen bir gerici ittifak oluşturdular ve onu boğmak için benzer politikalar izlediler.

Kürtlere nefes aldirmayan bu vahşi ittifakın çimentosu Birinci Savaş sonrasında oluşan ve Kürtler'i parçalara bölen mevcut siyasal sınırların ve statükonun korunması oldu. Herhangi bir parçada "gerçek" bir otonomi bile onlar bakımından öteki parçalara kötü örnek olacak kabuledilemez birşeydi. Böylesine kısmi ve sınırlı bir kazanım dahi adına "barış" ve "istikrar" denen bölgesel dengeleri (statükoyu) tehlikeye sokabilir, sonu kestirilemeyecek bir gidişe sebep olabilirdi.

Bu tür bir gelişmeden en çok korkan ve ne pahasına olursa engellemeye kalkışan özellikle Türkiye oldu.

Emperyalist devletler de Kürtleri baskı ve kuşatma altında tutan gerici ittifakın korkusunu paylaştılar. Kaldı ki Kürtler'i bölen günümüzdeki sınırların ve mevcut statükonun oluşmasında ve devam ettirilmesinde tayin edici rolü oynayan Birinci Savaş'ın galibi emperyalist ülkeler, en başta da İngilizler olmuştu. Kürtler'in yaklaşık yüzyıldır çektiği acılarda emperyalistlerin büyük sorumluluğu vardı. Kendi silahlarıyla icra edilen Halepçe katliamına seyirci kalan, ama aynı Irak birkaç petrol kuyusundan ibaret Kuveyt denilen uyduruk ülkeye göz dikince kıyameti koparan, uygarlık ve demokrasi adına kendi uşakları çağdışı şeyhliklerin imdadına koşan onlardı.

Emperyalistlerin Kürt halkının ulusal özlemlerine yanıt veremeyecekleri, Körfez Savaşı ve sonraki olaylar tarafından tekrar tekrar kanıtlandı. Yeni Dünya'nın ve Ortadoğu'nun bugünkü patronu ABD, Kuzey Irak'ta kendi çıkarlarının bekleliğini yapacak (kendisinin ileri karakolu olacak) bir Kürt devleti düşünse bile, bunu stratejik müttefiki Türkiye'ye ve diğer bölge güçlerine rağmen hayata geçiremeyeceğini çoktan öğrendi.

Gerici ittifakın ve emperyalistlerin Kürtleri bölen ve baskı altında tutan andaki statükonun köklü biçimde değişmesinden yana olacaklarını sanmıyoruz.

Sömürgeciler ve emperyalistler Kürt halkının demokratik ulusal özlemlerini karşılayamazlar. Dün için doğru olan bu tespit, bugün ve görülebilir gelecek için de geçerli görünüyor.

Bu koşullar Kürdistan'a kararlı bir karşı-sömürgeci ve karşı-emperyalist doğrultu geliştirmeyi, Ortadoğu'da öncü ve devrimci bir faktör olmayı dayattığı halde, Kürt hareketinin derslerle dolu yaklaşık yüzyıllık geçmişine baktığımızda böyle bir yanıt göremiyoruz.

Bu bir yana daha en baştan itibaren tam tersi bir yönelime tanık olmaktayız. Aristokrat kökenli küçük bir aydın elitine mensup olan ilk Kürt ulusçuları Kürt sorununun uluslararası bir probleme dönüştüğü Birinci Savaş sırasında ve sonrasında kendi amaçlarına ulaşmak için İngilizler, Fransızlar ya da Osmanlı Hükümeti ile işbirliği yaptılar, bu güçlerden birinin mandası olacak otonom bir Kürdistan talep ettiler. Fakat desteğine bel bağladıkları güçler tarafından kendilerine umut verildi, kullanıldı ve bırakıldılar.

İlk Kürt örgütlerinin en önemlisi 1918 yılında İstanbul'da kurulmuş olan *Kürdistan Teali Cemiyeti* (KTC) idi.

KTC, tüm Kürdistan ölçeğindeki ilk örgütlenme olması bakımından önemliydi.

Ama Kürt halkı ve ülkesi bölüneli beri Kürt hareketi de bölündü.

Birinci Savaş'ta fırsatı kaçırarak Kürt halkı İkinci Savaş yıllarında Kızıl Ordu sayesinde bir büyük fırsat daha yakaladı. İran'ın Kızıl Ordu tarafından işgal edilen kesiminde SSCB desteği ve yönlendirmesi altında *Mahabad Kürt Cumhuriyeti* kuruldu (1946). Varlığını esas olarak dış müdahale ve desteğe borçlu olan Mahabad Cumhuriyeti ancak bir yıl yaşayabildi. Kızıl Ordu ve Sovyet desteği çekilince çöktü.

Mahabad, kısa ömürlü de olsa Kürdistan tarihinde bir dönemeç oldu ve günümüze dek yaşayan derin izler bıraktı: Üç renkli Kürt bayrağı, Peşmerge kavramı, Komela ve KDP, Kürt hareketinde son yıllara kadar yaşayan pro-Sovyet eğilim gibi.

Bütün bunlar Mahabad'da doğdular, bu deneyimin mirası oldular.

Üç renkli Kürt bayrağının kızılı da SSCB ve Kızıl Ordu katkısıdır.

1958 Irak Devrimi'nden sonra Kürt hareketinin merkezi Irak Kürdistanı'na kaydı ve günümüze kadar da esas olarak hep orada kaldı. Kürt hareketinde tayin edici rolü tarihi ve gerçek Kürdistan'ın merkezi olan Irak parçası oynadı.

1918-46 tarihleri arasında Irak'ta patlak veren Kürt isyanlarının talebi İngiliz mandasında otonom bir Kürdistan'dı. Sinsi İngiliz centilmeni aldırış bile etmedi. 1945/46-61 arası yıllar olaysız geçti. 1961 yılında Kürt mücadelesi yeniden başladı. Hareketin başında Barzaniler'in Mahabad doğumlu KDP'si vardı. Bu dalgada KDP tüm Kürdistan'ı peşine takıp götürdü ve öteki parçalarda kendi seksiyonlarını kurdu. 1961'den 75'e kadar Kürt hareketine KDP öncülük etti. KDP bu konumunu 75 yenilgisine ve KYB ayrışmasına dek korudu.

Kürdistan çapındaki ilk örgütlenme bölünmeden önceki döneme ait KTC idi. Bunun ikinci örneği ise bölünme sonrasında ait 1960'lı yılların ve 70'lerin ilk yarısının KDP'si oldu (1961-75).

Irak Kürt rüzgarı 11 Mart 1970 tarihinde Kürtler'e otonomi tanınınca dindi. Anlaşmaya göre üzerinde anlaşılan statü 1974 yılına dek hayata geçirilecekti. Irak yönetimi sözünü tutmayınca 74'te yeni bir Kürt isyanı patladı. Irak Kürt hareketinin bu tarihten sonraki değişmeyen talebi "*gerçek bir otonomi*" olarak tanımladığı uygulanmayan statü oldu.

Bu tarihten sonra tarihsel bir yazgıymışçasına birbiri ardısıra yenilgilere ve trajedilere tanık oluyoruz. 74 sonrasında KDP'yi destekleyen İran, Irak'la anlaşınca (6 Mart 1975 Cezayir Antlaşması), aynı yıl Kürt hareketi ağır bir yenilgi aldı (1975).

Her yenilgiden sonra iç hesaplaşmaların ve bölünmelerin gelmesi bir tarih yasasıdır.

1975 yenilgisini takiben bu yasa Irak Kürdistanı'nda da işledi. KDP bölündü. KYB adında yeni bir örgüt doğdu. Böylece KDP, Kürdistan çapındaki gücünü ve etkisini yitirdi. Bundan böyle Irak Kürdistanı da KDP ve KYB arasında *Behdinan* ve *Soran* olarak bölünmüş kaldı.

Hareketin ve ülkenin iki-başlı hale gelmesinin sonuçlarından biri ikide-bir patlak veren KDP-KYB çatışmaları oldu. Bu bölünme çok geçmeden Irak Kürt hareketinin etkisinde şekillenen Kürdistan'ın diğer parçalarında da paralel kutuplaşmalara ve sürtüşmelere neden oldu. Sınıf perspektifinden yoksun Kürt hareketine göre bu kutuplaşmalar ve çatışmalar sadece masumane birer "*kardeş kavgası*" idiler. Bunların sınıfsal bir anlamı, haklısı haksızsı yoktu, ardında başka çıkarlar yoktu. Çatışan taraflar, zaman ve mekan değişse de, bu beylik teşhis öncülük taslayan büyük küçük her çevreden duyulageldi.

İran Devrimi'ni takiben, 1980 yılında *Birinci Körfez Savaşı* olarak da referans verilen ve sekiz yıl devam eden İran-İrak savaşı patlak verdi. KDP İran'ın yanındaydı. 1984/85'e kadar bu savaşta taraf olmayı "*ihane*" sayan KYB de 1986 yılında Tahran rejimi tarafından kazanıldı. Tahran'da KDP-KYB ittifakı ilan edildi. Her iki parti de umutlarını İslami İran rejiminin Irak'a karşı zaferine bağladılar.

Bu iki parti savaşı İran'ın kazanacağı ve pek yakında Irak'ta bir Kürt devleti kurulacağı inancını öylesine bir gürültüyle yaydılar ki, bu tarihlerde Avrupa'da sürgün bulunan Türkiye Kürt örgütlerini de aynı coşkuyla peşlerinden sürüklediler. Olayların ve olguların mantığını bastırarak bu meyhane patirtisi uzun sürmedi. 1988'de İran ve Irak yeniden anlaşınca ve İran bir kez daha desteğini geri çekince gereğinden çok alışıksız olunan o melun ve kahpe sonuç çıkageldi: *Halepçe katliamı ve yenilgi*.

Saddam'ın katliam gerekçesi Türk devletinin Ermeni katliamı için gösterdiği gerekçenin bir benzeriydi. Yani Iraklı güçlerin düşman İran'la işbirliği yapması, kendi topraklarını İran işgaline açmalarıydı.

Duygusal yaklaşımını bırakıp olan bitene daha geniş ve eleştirel bir perspektifle bakmaya bir türlü yanaşmayan Kürt hareketi odur budur bir *Saddam Sendromu* yaşıyor, bu gezegende Halepçe'den başka katliam, Saddam'dan başka ve daha büyük öcü tanımıyor. Siz küresel bir yaklaşımın zorunluluğundan, uluslararası demokratik kamuoyu desteğinden, Kürt hareketinde emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı kesin ve tutarlı bir tavrın gereğinden ve katliam ve yenilgide emperyalistlerin katkısından söz ettiğinizde muhakemenizi daha ileri götürmenize fırsat verilmez, Halepçe ve Saddam naraları sizi kendinize getirir, tartışma imkanı bulunmadığını anlayıp sözü kesersiniz. KDP-KYB ittifakının izlediği ve öteki parçaların da desteklediği politikaların Saddam'a gerekçe sağladığını, katliam ve yenilgide pay sahibi olduğunu anlatmanız ise hiç mümkün değil.

Üç yıl sonraki *İkinci Körfez Savaşı* ortamına işte bu Halepçe ve Saddam Sendromu ile giren Kürt hareketi emperyalizmi hepten unuttu. Uluslararası emperyalist koalisyon ile Irak arasındaki savaşta Irak'ın yenilgisini istedi, emperyalistleri kurtarıcı gibi gördü. Bu kez beklediği kısmen gerçekleşti. Yani Irak yenildi. Malum tarih yasası bir kere daha hükmünü icra etti. Yenilgiye uğrayan Irak'ta iç savaşlar koptu.

İlkin güneydeki Şiiler, ardından kuzeyde Kürtler ayaklandı. Ama bu ayaklanmalar, onları teşvik eden emperyalist sürüsünün gözleri önünde hızla bastırıldılar. Müdahale taraftarlığının, ABD ve Batı Avrupa'yı kurtarıcı gibi görmenin getirisi yeni ve trajik bir yenilgi oldu. Kürtleri bölen sınırlarda yaşanan trajedidir ki dünya kamuoyunun basıncı altında Irak'ta Kürtler'e statüsü belirsiz de olsa çekirdek bir devlet kazandırdı. Bu fiili durumun nereye varacağı sürüncemede kalan Irak sorununun nasıl çözümleneceğine bağlıydı ve halen de öyle görünüyor.

Kürt ulusal hareketinin 1975, 1988 ve 1991 yenilgilerinden gerekli dersleri çıkardığı söylenemez.

Oysa Kürdistan, Ortadoğu'nun Polonyası olabilir, birçok bakımdan benzerlik gösterdiği 19. Yüzyılın Polonyası'nın oynadığı devrimci role benzer bir rol oynayabilirdi.

M. Barzani, 1996 yılında Ankara'da Türk yetkililerle yaptığı görüşmelerde "*Ben gerçekçi bir insanım. İran, Irak ve Suriye karşı çıktığı sürece Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulamaz*" diyordu (akt. Hürriyet gazetesi, 20 Eylül 1996).

Bu beyanda anahtar sözcük "*gerçekçi*" olmaktadır. Gerçekçiliğin bu türü kendi öz dinamiklerine dayanmak, kendisini kuşatan ülkelerin demokratik ve sol güçleri ile dayanışma ve işbirliği yerine, "*Dört devletin dördüyle aynı anda savaşılmaz*" argümanından hareketle ülkeyi işgal altında tutan devletler yada hükümetler arasında müttefikler aramak, gerici ittifaka dahil ülkelerin ya da emperyalist güçlerin arasındaki bölünmelere ve savaşlara, onların müdahalesine bel bağlamaktır.

"*Gerçeklik*", başta Irak Kürt hareketi olmak üzere burjuva Kürt partilerinin tüm parçalarda izlediği az evvel özetle anlattığımız geleneksel doğrultunun, yani *statükocu, otonomist ve mandacı anlayışın* bir tek sözcükle anlatımıdır. Kürt hareketinin bölgede statükoyu ve sistemi tehdit eden devrimci bir faktör olmasını önleyen, onu sık sık gerici bir uluslararası ittifakın içine sokarak meşruiyetine gölge düşüren bu politika olmuştur. Örneğin İdris Barzani 1982 yılında bu gerçeği şu şekilde ifşa ediyordu: "*75'te Şah'ın, SAVAK'ın, gerici mihrakların eline düştük. Dünyanın ve bölgenin ilerici güçlerinden yalıtıldık*".

Bu anlayış dört devletin dördü karşı çıktığı sürece "*Bir Kürt devleti kurulamaz*" savıyla statükoyu sarsmayacak, sömürgecilerin kabul edebileceği uzlaşmacı bir program (*parçalarla sınırlı bir otonomi ve yurtseverlik anlayışı*), her parçanın kendi çıkarını ulusal çıkarın üstünde tutması, kendi parçasında sonuç almak için gerekirse bütünün feda edilmesi, kısmi ve geçici çıkarlar için ulusun ve ülkenin geleceğinin satışa çıkarılması demektir. Gerçekçiliğin bu versiyonu emperyalizme karşı olmak yerine ona davetiye çıkarmak, bölge devletlerinden ve emperyalist müdahalelerden medet ummaktır. Böylece Kürt hareketi bir türlü nesnel olarak anti-sömürgeci, anti-emperyalist devrimci bir doğrultu tutturamadı.

Gerçekçilik denen çizgi üç büyük yenilgi yaşayarak yerle bir oldu ve iddia edildiği gibi bu çizginin aslında gerçekçi de olmadığı açığa çıktı.

Uzun sözün kısası burjuva Kürt partilerinin dilinde "*gerçekçilik*", belirli bir program ve stratejidir. Gerçekçilik denen bu perspektifin pratiğe tercüme edildiğinde neye benzediği ve ne gibi sonuçlara yolaçtığı Kürt hareketinin başlangıcından bu yana sayısız kez görüldü.

Gerçekçilik, ihanetin (önderliklerin halka ihanetinin) Kürdistan'daki adıdır. Gerçekçiliğin böylesi Kürt davasına ihanettir.

Kürt partilerinin onyıllarca ülkedeki yabancı güçlerden çok birbiriyle savaşmaları, ardı arkası kesilmeyen ve "*kardeş kavgası*" denen iç-çatışmaların (*zaman zaman zor durumda kalan tarafın yaslandığı devleti müdahaleye etmeye çağırarak kadar ileri gittiği*) pek çoğunun önemli bir nedeni de *gerçekçilik* denen aynı çizgiydi. Kürt partileri arasındaki hakimiyet savaşıyla Kürdistan'ı bölüşen devletler arasındaki nüfuz savaşı öylesine içiçe geçmişti ki, bunları ayırt etmek neredeyse imkansızdı. Alandaki belli başlı Kürt örgütleri ülkedeki işgalci orduların "*milli*" uzantılarına, adeta onların yerel milislerine dönüşmüş, koruculaşmışlardı. Aslında kendileri de bu gerçeği bir biçimde itiraf etmekteydiler. Sözelimi çatışan partilerin herbiri diğerine "*hain*" diyor, "*işbirlikçilik*" ve "*ihanet*"le suçluyordu. KDP'ye göre KYB ve PKK, KYB'ye göre KDP ve PKK, PKK'ya göre de KDP ve KYB hain idiler. Aslında bu konuda en azından bir dereceye kadar hepsi de haklıydılar. Tabi ki, bu ihanetlerin bedelini her seferinde yoksul Kürt halkı ödüyordu. Referans verdiğimiz dönem bakımından tarihte kendi içinde bu denli ihtilafli bir toplum bulmak, kendi ülkesinin ve halkının çıkarlarıyla bu denli karşıtlık içine düşmüş, neredeyse koruculaşmış bir başka "*ulusal hareket*" göstermek zordu. Kürt hareketi duygusal ve milliyetçi aşırılıklarını bırakıp kendi tarihi konusunda gerçekçi olabilseydi ve kendi gerçeğiyle yüzleşme cesaretini gösterebilseydi herhalde farklı bir noktada bulunurdu.

Türkiye Kürt Hareketi (1958-75/80 ve 84-98/99)

Türkiye'de KTC sonrasında bir kesinti yaşandı..

1926-32 yılları arasında yeralan Ağrı isyanları Türkiye'deki ilk Kürt ayaklanmalarının en önemlisi olarak tanımlanabilir. Bu olayda İran desteğine güvenen isyancılar TC-İran arasında yapılan anlaşmanın ardından İran desteği kesilince yenilgiye uğradılar.

1950'li yıllardan itibaren Kürdistan bütününde bir kentleşme süreci yaşandı. Her parçada ayrı ayrı ve eşitsiz gelişen bu süreçte kapitalizme özgü modern sınıflar şekillenmeye başladı. Aydınlar tabakası sayıca büyüdü. Bu süreçte Kürdistan'ın herbir parçası bağlı bağlı bulunduğu devletin ulusal pazarı ve dünya pazarı ile daha sıkı bir ilişkiye sokuldu. Bu sosyal ve iktisadi dönüşüm 60'lı ve 70'li yıllarda her parçadaki Kürt hareketinin önderliği, sosyal tabanı ve ideolojisi üzerinde de etkili oldu. Aristokrat ailelerin yanında burjuva ve küçük-burjuva ögeler de harekette rol oynamaya başladılar.

Irak'ta monarşinin devrildiği (1958), yeni Irak yönetiminin Kürt varlığını anayasal olarak tanıyıp dil, kültür, yayın ve eğitim alanında bazı ulusal haklar tanıdığı ve KDP'nin legale çıktığı sıralarda, yani 1950'lerin sonunda Türkiye'de "*Doğuculuk*" biçimi altında uzun bir kesintiden sonra Kürt hareketi yeniden canlandı. 60'larda "*Kürt*" sözcüğü yasaklıdır. Bunun yerine "*Doğu*" ve "*Doğuculuk*" gibi tanımlamalar revaçtadır. Bu "*Doğucu*" grupların ilki 1958 yılında Diyarbakır'da *İleri Yurt* dergisini çıkaran aydınlar oldu. 1959 yılında DP hükümetinin "*Kürtçü*" oldukları gerekçesiyle tutukladığı "*Kırkdokuzlar*" arasında bu derginin yöneticileri de vardı. Sonra 27 Mayıs 1960 darbesi geldi. 27 Mayısçılar,

485 kadar Kürdü Sivas'ta bir askeri kampta toplamış ve bunlardan 55'ini iki yıl süreyle Batı'da sürgün cezasına çarptırmıştı. Bu önlemler 1950'lerin sonunda başlayan Türkiye'deki Kürt uyanışından, Irak'ta patlak veren 1961 Kürt ayaklanmasının Türkiye Kürdistanı'na sıçramasından duyulan korkuyu yansıtıyordu. 27 Mayısçıların engelleme çabalarına rağmen Kürt uyanışı 1960'lar boyunca güçlenerek sürdü. 1961'de Yusuf Azizoğlu liderliğinde kurulan YTP'nin Kürdistan'daki başarısı (61 seçimlerinde ikinci, 65 seçimlerinde üçüncü parti oldu), Kürt muhalefetinin giderek güç topladığının işaretiydi. *Dicle-Fırat* (1962) ve *Deng* (1963) dergilerini çıkaranlar Azizoğlu'nun çevresindeki aydınlardı. 69 seçimlerinde YTP silinmiş olsa da Kürt hareketi güçlenerek sürdü (1).

1958'de başlayan ve 60'lı yıllarda güçlenerek devam eden Türkiye'deki Kürt uyanışında Irak Kürdistanı'ndaki mücadelenin (1961 ayaklanması ile başlayıp 1970 yılında otonomi anlaşması ile noktalanın) çok büyük etkisi olduğu kuşku götürmez. Irak Kürt hareketinin belirleyiciliği 1965 yılında Türkiye KDP'nin kuruluşu tarafından da kanıtlanmaktadır. T-KDP, Sait Elçi ve Faik Bucak tarafından Irak-KDP'nin bir kanadı olarak kuruldu. Bu partinin iki kurucusundan Urfalı Avukat Faik Bucak 1966'da MİT tarafından öldürüldü. Diyarbakırlı bir muhasebeci olan Sait Elçi'nin ise 1970 yılında Irak Kürdistanı'nda öldürüldüğü kaydediliyor. Sait Elçi'nin öldürülmesinden bir süre önce T-KDP'de bir bölünme yaşanır (1969/70). Bu bölünmeye Sait Elçi ile onu "gerici" olarak tanımlayan Sait Kırmızıtoprak arasındaki görüş ayrılıklarının neden olduğu söylenir. Bu tarihten sonra Sait Elçi kanadı T-KDP, Dersimli Sait Kırmızıtoprak öncülüğündeki kanat ise TKDP adıyla faaliyet yürütürler. 70'lerin ikinci yarısında KUK ve Devrimci-Demokratlar (sonraları KÖİP) adıyla bilinen gruplar bu gelenekle ilişkilidiler. Sait Kırmızıtoprak da 1970'te Irak Kürdistanı'nda öldürülmüştür. Bir iddiaya göre hem Elçi hem de Kırmızıtoprak Barzaniler'in liderliğindeki Irak-KDP tarafından öldürülmüşler. Bu konuda başka görüşler de var. Ama bu konuya burada daha fazla giremeyiz.

TİP içindeki "Doğulu" kanadı da anmak gerekir.

1966 sonrasında Kürdistan'da devlet terörü arttı. Silah toplama gerekçesiyle yapılan komando (kontrgerilla) ve jandarma operasyonlarında halk işkencelerden geçirildi. Irak Kürdistanı'na otonomi statüsü tanıyan anlaşmanın imzalandığı tarihlerde de benzer operasyonlar yereldi (1970).

1967-69 arası yıllarda Diyarbakır, Urfa, Ağrı, Muş ve Dersim'de binlerce kişinin katıldığı tam bir düzine gösteri yapıldı. Bunlar "*Doğu Mitingleri*" adıyla anılır oldu. Bu mitinglerde Türkiye İşçi Partisi de önemli bir rol oynadı. Bu aynı aralıkta (1969-70) Kürt aydınları ve üniversite gençliği tarafından büyük kentlerde protesto ve dayanışma amaçlı bir seri gece düzenlendi. Bunlar da "*Doğu Geceleri*" diye bilindiler.

Kürt hareketi bu yıllarda artık kent merkezli bir görünüm sunuyordu.

1969/70'te içinde tüm hizipleri barındıran *Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)* kuruldu. İlk büyük kentlerde doğan bu ocaklar, Kürt aydınlarının ve üniversite gençliğinin toplandığı merkezlerdi.

Sonra 12 Mart darbesi geldi ve 60'lı yıllardaki yükseliş kesintiye uğradı. 12 Mart döneminde binlerce kişi tutuklandı ve işkencelerden geçirildi. Ama bu kesinti uzun sürmedi. 1974/75 sonrasında Kürt ulusal hareketi katlandı, daha da politize oldu ve adeta yeniden şekillendi (*yeni bir şekillenmeye uğradı*). 1974/5-78 arasında yeni dergiler ve politik örgütler doğdu. Özgürlük Yolu, Rızgari, PKK, Tekoşin, Kawa, Ala Rızgari gibi örgütler bu dönemin ürünleridir. Bu örgütlerin kurucuları, 60'ların *Doğucu* adı verilen akımından (TİP ve T-KDP dahil), 60'ların ve 70'lerin Türk Solu'na mensup hareketleri içindeki ayrışmalardan geliyorlardı. 58'in Doğucu kuşağı kayıp gibiydi. Bu örgütlerin kuruluşuna önyak olan kadrolar (sürece damgasını vuranlar) çoğunlukla 1967/68'lerin devrimci kuşağıydı.

74 sonrasında kimi yasal kimi yasadışı olan ve Kürt sorunu eksenindeki bölünmelerden doğan dergi ve örgütleri Kürt sorununu gerçek adıyla tartışılar. Kürdistan'ı dört parçalı bir sömürge olarak tanımlayan bu örgütlerin hemen hepsi ulusal kurtuluş ve birlik talebini yükselttiler. *Bu dönemin en çok tartışılan konularından biri de örgütlenme sorunuydu. Pratikte bu döneme damgasını vuran Türk solundan bağımsızlaşma ve kendi öz-örgütlenmelerini yaratma eğilimi oldu.* Kürt örgütlerinin herbiri ideolojik-siyasal duruşuyla kabaca içinden geldiği geleneğin Kürdistan'daki paraleli konumundaydı. Aralarındaki temel ayrılıklar uluslararası sosyalist hareketteki (Pro-sovyet, pro-Çin ve ikisi arasında veya dışında duranlar) ve Türk solundaki kutuplaşmaların ekseninde duran aynı konulardı. Çin-Soveyet kutuplaşmasındaki tavır, devrim ve sosyalizm anlayışları, stratejik ve taktik konular vd gibi (2). Harekete Stalinist bir sosyalizm anlayışı ve Kürt (burjuva) milliyetçiliği egemendi. Kimi radikal, kimi reformcuuydu. *Tüm bunlara rağmen 75-80, bir yeniden şekillenme dönemi*ydü. Hareket teorik ve siyasal bakımdan henüz olgunlaşmış değildi. Gençlik evresini yaşıyordu. Ayrılıklar da dahil pek çok konuda henüz yeterince netlik yoktu. Ama Kürt sorununu tüm ülkede yaygın biçimde tanıtanlar bu dönemin örgütleri, bu dönemin propaganda ve ajitasyonu oldu. Bu dönemin bazı örgütleri sayısal bakımdan önemli bir niceliğe ulaştılar.

Hareket henüz şekillenmesini tamamlamadan 12 Eylül darbesiyle (1980) bu süreç kesintiye uğratıldı. Ama bu 12 Mart dönemi gibi kısa değil, uzunca bir kesinti oldu.

75-80 döneminin Kürt örgütleri açık ki Türkiye, Türkiye Kürdistanı ve Dersim ortamının, o dönemin dünyası ve Türkiye'deki ideolojik ve siyasal ortamın ve kutuplaşmaların etkisinde şekillendiler. Irak Kürt hareketinin de en az o kadar etkisi vardı. Yani bu örgütler bileşik bir etkiyi yansıtıyordu. 58'de yeniden doğuşundan 74/75'e kadar Türkiye Kürt hareketi Irak Kürt mücadelesinin giderek artan etkisi altına girmişti. 58-75 arasında Irak Kürt hareketi sürekli bir yükseliş trendi izledi ve 70-74 arasında sınırlı bir otonomi kazandı. 12 Mart döneminin neden olduğu kısa kesinti hariç tüm bu dönem boyunca (58'den 75'e) Türkiye'de Kürt hareketi Irak Kürt mücadelesinin de etkisiyle sürekli olarak büyüdü ve güçlendi. 58'den 75'e iki parçadaki yükseliş örtüştü.

75'te Irak Kürt hareketi ağır bir yenilgi aldı ve bölündü. KDP'den ayrılanlar KYB'yi kurdular. Kürt hareketinin öncülüğü üzerinde bu ikisi arasında zaman zaman diğer parçalara da taşınan bir rekabet ve çatışma yaşandı. Bu bölünmeyle birlikte Kürt hareketinde ilk kez nisbeten geniş şekilde bir KDP eleştirisi yapılabildi (75'ten itibaren). Sami Rahman'ın Yeni Strateji'si bir KDP eleştirisiydi. KYB; KDP eleştirileri temelinde yandaş arayıyordu. Rızgari ve Ala Rızgari ayrışmasında KDP-KYB arasındaki tercih hatırladığım kadarıyla önemli bir faktördü.

58'den 75'e kadar Irak Kürt hareketi Türkiye Kürt hareketi üzerinde çok etkili olmuştu. Ama Türkiye Kürt hareketinde 75-80 arasında yaşanan yeniden şekillenme Irak Kürt hareketinin krize girdiği, yenildiği ve bölündüğü koşullarda gerçekleşti. KUK ve Devrimci-Demokratlar gibi KDP geleneğinden gelenler hâlâ vardı, ama bunların KDP'ye karşı tutumları da pek net değildi. Kısacası 75-80 dönemi herşeye rağmen Irak Kürt hareketinin ve partilerinin Türkiye'deki etkisinin en aza indiği, dünyadaki ve Türkiye'deki işçi ve sosyalist hareketin yükselişinin (75-77/78) etkisinin en azamiye çıktığı dönemdi.

Türkiye Kürt örgütleri bu ikili bileşik etki altında şekillendiler.

Sonra 12 Eylül ve kesinti.

Bu dönemde Türkiye'deki genel devrimci hareket ve işçi hareketinin yanısıra Kürt hareketi de ağır bir yenilgi aldı (ağır darbeler yedi, ağır kayıplar verdi), en azından bir zaman için (4-5 yıl) bir kesinti oldu ve Kürt hareketi bu aralıkta büyük ölçüde sürgün bir harekete dönüştü.

Türkiye Kürdistanı hareketlerini diğer parçalardaki Kürt hareketleriyle geniş biçimde tanıştıran 12 Eylül oldu denebilir. 12 Eylül'ü izleyen sürgün dönemi dört parçanın Kürt örgütleri arasında geçmişte benzeri pek görülmemeyen boyutta bir doğrudan ilişki yarattı. Kamışlı'da, Şam'da, Lübnan'da, İran ve Irak'ta aynı kamplarda, aynı evlerde kaldılar, görüştüler, tartıştılar, bağlantılar kurdular, dayanıştılar. Aslında Türkiye Kürt örgütleri de birbirlerini daha çok sürgün yıllarının zorunlulukları ortamında tanıdılar (özellikle 1980-83/84 arasında). Sürgünün ikinci aşaması Avrupa oldu. Türkiye Kürt örgütleri ilk ciddi uluslararası bağlantıları burada kurdular. Dil öğrendiler ve her örgüt kendi çapında Kürt sorununu Avrupa'da tanıttılar, destek toplamaya çalıştılar. Tüm bu çabalar sorununun uluslararasılaşmasına katkıda bulundu.

84/85'e kadar Türkiye Kürt örgütleri doğdukları yılların sosyalist, anti-faşist ve anti-emperyalist retoriğini (söylemini) korudular. Bu tarihe kadar sürgün buldukları alanlarda (ortadoğu ve Avrupa) kendi aralarında ve Türk solu örgütleriyle anti-emperyalist, anti-faşist cephe oluşturmaya çabaladılar (*Güç ve Eylem Birliği Platformu-Beşli, Faşizme Karşı Birleşik Cephe* vd gibi).

86 yılı bir dönüm noktasıdır.

Bu tarihten itibaren Kürt hareketi keskin bir dönüşle hızla sağa kaymaya başladı. 75-80 arasında benimsediği sosyalizm söylemini ya giderek bıraktı yada kendi yönelimi ve pratiğiyle hiç bağdaşmayan içi-boşaltılmış bir kavrama dönüştürdü. Anti-faşist veya anti-emperyalist cephelerden sözeden de yoktu artık. Türkiye Kürt hareketi bu tarihte çok açık biçimde Irak Kürt hareketinin ötedenberi izlediği geleneksel doğrultuya demir attı. Ya Barzanici, yada Talabanici'ydi artık. Bu keskin dönüşte çeşitli faktörler etkili olmuştu. 12 Eylül yenilgisinin yolaçtığı demoralizasyon, Doğu Bloku'nun çöküşü, Ortadoğu ve Avrupa'daki sürgün koşullarının çok yönlü etkileri, Irak Kürt hareketinin etkisi, Avrupa ve Avrupalı partilerle temasın etkileri vs.

Ama 85-89 arasında Stalinist ülkeler blokunda yaşanan çöküşün uluslararası sola olduğu gibi Kürt soluna da etkileri çok büyük oldu. 12 Eylül'ün üzerine dünya çapında yenilgi ve gericilik yılları ortamının etkisi eklenince arkası geldi. Bu ortamda Irak Kürt hareketinin 86-88 yılları arasındaki kısa süreli canlanması ve yükselişi Türkiye Kürdistanı örgütlerini adeta peşine takıp götürdü.

Birinci Körfez Savaşı (İran-İrak savaşı) sürerken Tahran rejiminin insiyatifinde 1986'da kurulan KDP-KYB ittifakının desteklenmesi, 1989-91 arasında Bremen, Paris, Lozan, Washington ve Stockholm'de düzenlenen "*Kürt Konferansları*" serisi, Irak ile başını ABD ve Batının çektiği uluslararası koalisyon arasında yeralan *İkinci Körfez Savaşı* (1991) sırasında ve *Irak'ta İç Savaş* ve sonrasındaki gelişmeler karşısında yine 1991 yılı içinde tanık olunan tutumlar (ABD ve Batı askerlerinin Kürdistan'a davet edilmesi ve Irak'ta bu güçlerin mandası olacak bir Kürt devleti görüşleri gibi), tüm bunlar Kürt hareketindeki sağa kayışın belli başlı kilometre taşlarıdır (1986-1991).

Bu tarih özetinin akabinden Kürt hareketinin tarihinde açıkça görülen bazı eğilimler ve çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

Kürt hareketinin baş talebi doğuşundan bu yana geçen yaklaşık yüz yıl boyunca bütün parçalarda esasta *otonomi* olmuştur. Bu talebin Kürdistan'ın İran ve Osmanlı devletleri arasında bölündüğü 1514'e kadar geriye dayanan tarihsel bir boyutunun bulunduğu söylenebilir. 1514'ten 1840'lara (Tanzimat'a) dek yüzlerce yıl otonom bir varlık sürdüren beylikler dönemine dayanır. Tanzimat'la birlikte Kürt beyliklerinin otonom varlığına son verildi. Kürt emir aileleri buna karşı direndiler. Otonom statülerini geri elde etmek için çabaladılar.

1806'dan 1882'ye kadar süren bu direnişler ezildi.

Yüzyılın dönüşünde bir Kürt aydın tabakası oluştu. İlk milliyetçiler onlar arasından çıktı. Bunların başını çekenler 19. Yüzyıl direnmelerine öncülük eden ailelerden gelenlerdi. 19. Yüzyılda kaybedilen statülerini ulusçu bir ideoloji içinde talep ettiler. Yani ilk Kürt politik örgütlerinin talebi geçmişte sahip olunan bir statü olan otonomi idi. 20. Yüzyılın ilk yarısında her parçadaki aristokrasi, ikinci yarısında ise burjuvazi bu aynı talebi yükseltti. Tarihsel eğilim/boyut dediğim şey budur. Bu boyutunu anlamaksızın bu talebin anlamı ve içeriği kavranamaz. Önce aristokrasi, sonra burjuvazi Kürt sorununun çözümünü kendi parçasıyla sınırlı bir otonomide aradı. Öteki parçaları kendi çıkarı için cephe gerisi gibi

kullandı ve yeri gelince satmakta tereddüt etmedi, onlara başka bir politik perspektif sunmadı veya en fazla kendi perspektifinin örnek alınmasını dayattı. Kürt hareketinin otonomi kazandığı dönemler olmadı değil. Ama bu, ilgili devletlerde merkezi otoritenin zayıfladığı, bir otorite boşluğunun belirlediği kısa dönemlerle sınırlı kaldı. Merkezi otoriteler toparlanır toparlanmaz bu konular son buluyordu. Mahabad'da otonomi bir yıl sürdü. Irak Kürdistan'ı 1970'te kazandığı otonomiye 74/75'te yitirdi. Son olarak 1991'den bu yana Irak Kürdistanı'nda fiili bir otonomi var. Bu kez kalıcı olacağı düşünsek bile otonomi Kürt sorununu çözmiyor, üstelik tek parçayla sınırlı kalıyor. Tek bir parçada otonomiye yaşatmak ise mandacılık, işbirlikçilik pahasına, diğer parçaların Kürt halkına karşı ittifaklarla mümkün. Öyle görünüyor ki tek parça ile sınırlı otonominin Kürt halkının ortak ve uzun vadeli çıkarlarına (stratejik çıkar) yararından çok zararı dokunacaktır. Kazanılan, bu kazanım uğruna feda edilenlere değmiyor. Tek parçayla sınırlı otonomi, bu otonominin ve parçanın Kürt halkına karşı şantaj gibi kullanılmasına ve rehin muamelesi görmesine de pekala yolaçabilir. 1514-1839 arasındaki beylikler döneminde otonominin karşılığında beklenen sınır koruculuk ve ilgili devletin savaşlarına/seferlerine katılmaktı. O dönemin Kürt beylikleri Kürdistan'ın iki parçasını bölen sınırlarda bu sınırları korumakla yükümlü birer tampon devletçik idiler. Bugün de Kürdistan'ın bir parçası otonomi kazandığında diğer parçalarda sonuç alınması için bir kurtarılmış bölge ve sığınak olamayacak, aksine çok büyük ihtimalle geçmiş yüzyıllardaki otonom Kürt beylikleriyle aynı işlevi üstlenecektir. KDP ve KYB'nin TC ile birlikte PKK'ya karşı savaşımını, sınır karakollarında sınır bekçiliği yaptıklarını hatırlayalım. Dört devletin ve dört parçanın varlığı nedeniyle ülke bütününe hep birlikte otonom olması zaten mümkün değil. Tek parçada otonomi ise, otonom birimi en başta Kürt halkına ve öteki parçalara karşı TC'deki *Korucular*'ın ve Irak'taki *Caşların* konumuna düşürebilecek, teslim alınmış bir rehineye dönüşebilecektir. Kürt halkının birlik davası da bundan yarar değil, zarar görecektir. Otonom parça Kürt halkını daha da bölücü bir fonksiyon üstlenecektir. Bir kukla, tampon devletçik olacaktır. Ülkeyi beylikler döneminin çatışmalarına geri götürecektir. Zaten Kürt hareketinin tarihinde otonomi hep birilerinin koruması/mandası ile birlikte önerilemiş, manda ile birlikte öne sürülmüştür.

O halde bu analizden çıkan sonuç Kürdistan koşullarında otonominin (verilecek otonominin neye benzeyeceğini tahmin edebileceğimize göre) çıkar yol olmadığı, isabetli ve doğru bir seçenek oluşturmadığı, statükoyu tehdit etmeyen ve devrimci olmayan bir önerme olduğudur.

Birinci Savaş'tan sonraki Sevr Antlaşması Kürtlere lokal otonomi tanıdı. Ama Batı için Rusya'ya karşı güçlü, üniter bir Türkiye'nin önemi 1923'te otonomi politikasının bırakılmasına neden oldu. ABD ve Batı Körfez Savaşı'ndan sonra Irak Kürtleri'ni de bıraktı. Çünkü Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin Türkiye Kürtlerinin ayrılma özlemini de ateşleyeceğinden korktular. Otonomi konusunda Irak örgütlerinin elinde somut bir model var zaten. Bu da demokratik yönü çok cılız olan 11 Mart 1970 otonomi anlaşmasıdır. Onlar otonomi dediklerinde bunu anlıyorlar. KDP ve KYB buna "*gerçek bir otonomi*" diyorlardı ve bu uğurda savaşıyorlardı. Oysa onların *gerçek otonomi* dediği ve Kürt ulusunun kendi kendi kaderini tayin edişinin bir biçimi gibi sundukları bu otonomi ayrılma hakkını dışlıyor, birliğin zoraki niteliğini koruyor, Kürdistan'da Irak'ın egemenliği sınırları içinde, sadece bu çerçevede (ki bu çerçevede kaldıkça bu otonominin demokratik olması da mümkün değil, olsa olsa bu otonomi ile Kürdistan'da Irak rejiminin benzeri bir model, onun bir minyatürü doğacaktı) bir otonomi sunuyordu.

Otonomi için burada söylenenler tek bir parçayla sınırlı kaldığı taktirde federe bir Kürt devleti için de geçerlidirler (3). Peki ne yapmalı?

"*Gerçekçilik*" adına Kürdistan çapında bir ulus-devlet dahi öneremeyen, ulusçuluğu bile kendi parçasıyla sınırlı bir bölgeciliğe tekabül eden Kürt hareketi ciddi şekilde bu sorunun yanıtını araştırmalıdır.

Benim şu anda söyleyebileceğim şudur:

Kürt hareketinin ulusal sorun programının baş talebi Kürt ulusunun birleşme hakkını da içeren kendi kaderini tayin hakkı olmalı. Her parçada bu aynı talep, yani *ulusal kurtuluş ve birlik* talebi (KKTH) öne çıkarılmalı. Yanısıra tüm parçalardaki Kürt mücadelesini birleştirebilecek strateji ve taktikler benimsenmeli. Ülkeyi payeden gerici ittifaka karşı kararlı, uzlaşmaz bir tavır her parçada benimsetilmeli (4). Bu devletlerle işbirliği ve ittifak arayışları veya emperyalist müdahale taraftarlığı, mandacı ve statükocu anlayış mahkum edilmeli ve bunun ihanet olacağı açıklanmalı. *Sınırın bir yanında devrimci, öte yakasında karşı-devrimci olunmaz.* Kürt hareketi yabancı işgaline, Kürdistanı payeden işgalci bölge devletlerine ve emperyalizme karşı devrimci mücadele verdiği taktirde ve sürece, yani bölgesindeki kurulu düzeni ve statükoyu hedef aldığı ölçüde halklardan destek görebilir. Devrimci olmanın Kürdistan'daki başlıca ve yegane koşulu/kriteri budur: Yani Ortadoğuda (bölge çapında) kurulu düzene/sisteme (efendisi emperyalizm ve bölgesel işbirlikçileri olan) ve statükoya karşı savaşmak, dört devlete ve emperyalizme karşı savaşmak. Bu dört devletten yalnızca birinin hedef alınması statüko ve kurulu düzenle savaşmak değildir. Statüko içinde kalanlar da bunu yapabilir. Onaltı yıl kadar önce Sosyalist İşçi'nin Eylül 1987 tarihli 36. Sayısında yayınlanan *Milliyetçilik Mi, Sosyalizm Mi?* başlıklı yazımda uluslaşma sürecinin her parçada ayrı ayrı ve eşitsiz geliştiğine işaretlerle üç-dört parçanın Kürtlerinin tek bir ulus ve sosyal formasyon olmaktan çok, Kürt kökenli ve Kürtçe konuşan "üç ayrı ulusal topluluk" gibi göründüklerini ve böyle davandıklarını söylemiş, gerçeğin bu boyutunu (farklılık ve ayrılıkları) öne çıkararak buradan hareketle özetle şu politik sonuçlara varmışım: Ulusal kurtuluş sorununu Türkiye koşullarında ayrı olarak ele almak ve Türkiye bağlamında bir çözüm aramak zorunludur; birleşik (ortak) devrim ve tek örgüt gibi görüşlerin şansı yoktur. Ama 1984-sonrasında yaşananların da ışığında bir zamandır ki gerçeğin öteki boyutunu, yani Kürtleri birleştiren faktörleri öne çıkarmanın ve bunları giderek pekiştirmenin daha doğru olacağına (*Kürt örgütlerinin Türkiyelileşmek yerine Kürdistanlaşmaları gerektiğini*) inanarak geçmişten kısmen farklı düşünüyorum: Şöyleki ortak (birleşik) devrim

ve örgüt fikri kesinlikle dışlanmamalı. Hepsinin mücadelesini koordine edecek bir üst yapılanma, her parçayı bağlayıcı ortak bir program ve strateji varolduğu ve dış ilişkilerde hareketin bütünü tek elden temsil gerçekleştiği taktirde her parçanın örgütlerinin ayrı olması da sorun çıkarmaz. Ama ortak örgüt ve devrim olanakları araştırılmalı, bir kenara itilmemelidir. Bir zamandır ki böyle düşünüyorum ve her parçanın kurtuluşu kendi eseri olacaksa da, bu düşüncenin her parçanın kendi kurtuluşunu öne çıkaran parçacı bir stratejiye kıyasla ulusal kurtuluş ve birleşme stratejik hedefine daha uygun düşüğüne inanıyorum. Belirli koşullarda hareketin toplam enerjisi belirli bir parça üzerinde sonuç almaya adanıp orası bir kurtarılmış bölgeye dönüştürülebilir.

Kürt hareketi taleplerinin meşruiyetine rağmen, özellikle 1964 sonrasında tutucu, hatta yer yer gerici bir görünüm sergiledi. Burada özetle değindiğimiz perpespektifler ise buna son verecek, Kürt hareketini bölgede devrimci bir faktöre, gerici ittifaka (dörtlü koalisyona, dörtlere) dahil tüm ülkeleri sarsacak bir bölgesel devrimin bağlantı halkasına (kavşak noktasına) ve kaldıracına dönüştürebilecektir. Uluslararası bir sorun olan Kürt sorunu tabiatı gereği ancak bölge çapında andaki statükoyu sarsacak bir alt-üst oluşla çözülebilir.

Burdaki özet görüşler devrimci Kürt hareketinin etrafında toplanacağı beş-altı noktalı bir platform olarak benimsenebilir.

Gerici ittifaka dahil ülkelerin baskı gören tüm kesimlerine ve sömürülenlerine mutlaka hitab edilmeli, onlarla sıkı bir dayanışma ve ittifak içinde olunmalıdır. Kürdistan'da burjuva önderliğe alternatif olacak ve tarafsızlaştıramıyorsa eğer gereğinde devrimci olmayan bu Kürt burjuvazisine karşı da savaştacak devrimci bir hareket ancak bu zeminde yükselir (5).

Kürt halkının ihtiyaç duyduğu devrimci önderlik ancak bu olabilir.

Tek tek devletlerin ulusal sınırları içinde (ister otonomi, ister federasyon olsun) Kürt sorununun tam ve bütünsel bir çözümü olanaklı değildir. Bu çözüm merkezinde Kürdistanı payeden devletlerin bulunduğu bölgedeki kurulu düzeni (statükoyu) ve sınırları altüst edecek, mevcut dengeleri ve andaki sınırları halkların çıkarları ve sempatilerine paralel olarak değiştirecek bölgesel bir alt-üst oluşla olanaklıdır.

1920'lerde Osmanlı parçasının dörde bölünüşününün iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel sonuçları oldu. Her parça bağlı bulunduğu devlete, onun aracılığıyla dünya pazarına entegre edildi. Kürdistanı bölen sınırlar parçalar arasındaki ilişkileri hepten engellemediyse de bunu yasa-dışı, riskli, dolayısıyla minimum seviyeye çekerek ortak bir uluslaşma, şekillenme sürecini sekteye uğrattı. Parçalar arasındaki farklılıklar ve ayrılıklar çoğaldı. Ülkenin bu bölünüşü Kürt ulusal hareketini de en az dörde bölmüş oldu. Her parçada ayrı önderlikler, örgütler doğdu. Parçacı (bölgeci) zihniyet giderek öne çıktı. Herbiri kendi tekil çıkarımı ortak ulusal çıkarın (*ulusal kurtuluş mücadelesinin ortak çıkarımın*) önüne koydu. "Gerçekçilik" adına savunulagelen bu yaklaşım ittifaklara yansdı ve diğer parçaların aleyhine ortamlara, parçaları karşı karşıya getiren, çatıştıran durumlara yolaçtı. Kürt ayaklanmalarının birleşmesini ve mücadelenin koordine edilmesini, ortak bir program, strateji, politikalar ve taktikleri önledi. Kürt hareketinin tarihinde bazı kısa aralıklar ya da kesintiler hariç tutulursa ağırlık merkezi hemen daima Irak parçası oldu. En süreklilik gösteren hareket oydu. İdeolojik ve siyasal bakımdan da bu parçanın yönelimleri bütüne egemen oldu. Kürt hareketine (isyanlarına, örgütlerine) gerçekçi denen geleneksel program, strateji ve taktikleri veren de o oldu. Kürdistan'ın öncüsü Irak parçasıydı.

1984'te PKK'nın gerilla savaşı başladı. 1984-98/99 tarihleri arasındaki onbeş yıllık dönem Türkiye'de Kürt hareketini PKK'nın belirlediği bir aşama oldu. Giderek marjinalleşen diğer örgütler varlıklarını büyük ölçüde ancak sürgünde/diasporada sürdürebildiler. TC ve Suriye anlaşınca ya da TC'nin savaş tehdidiyle Suriye desteğini geri çekmek zorunda bırakılınca PKK'nın gerilla hareketi de bir sona geldi. *Aynı politikalar hep aynı sonuçları doğurdu.*

Yukarıdaki görüşler bir dönem kendimin de ilkin Kurtuluşçu, sonra da Tekoşinci sıfatıyla savaşımına katkıda bulunduğum komşu ve kardeş Kürt halkının başarısını yürekten arzuladığım için kaleme alındılar. Umarım bu konuda görüş belirtmiş olmam başka bir anlama çekilmez.

Dipnotlar:

- (1) Deng dergisini çıkaranlar arasında Musa Anter, Kemal Badıllı, Niyazi Okaygün, Faik Bucak, Sait Kırmızıtoprak, M. Ali Aslan vd gibi isimler vardı. Bunların bir kısmı yukarıda sözünü ettiğimiz *Kırkdokuzlar* ve *Ellibeşler* arasında da varlardı. Açık ki *Doğuculuk* denen aşamanın Kürt hareketi içinde sayıları az da olsa Dersimli öğeler de bulunuyordu. Örneğin Niyazi Okaygün, M. Ali Demir, Sait Kırmızıtoprak ve Faik Bucak Dersimli veya Zaza idiler. Dr. Şıvan diye de bilinen Sait Kırmızıtoprak ile Faik Bucak lider konumunda idiler.
- (2) Esas ayrılıklar silahlı mücadelenin ve kırların Kürdistan devrimindeki rolü, SBKP çizgisi konusundaki tavır, bağımsızlık mı federasyon mu konusu ve Irak Kürt hareketindeki ayrışma karşısında alınan tavırlar etrafındaydı.
- (3) Onbeş maddelik 11 Mart 70 otonomi planındaki başlıca maddeler şunlardı: Kürtçe'nin resmi dil olarak tanınması (*bence hiçbir dile resmi bir statü verilmemesi, tüm dillerin eşitliği gerek*), Kürdistan'daki devlet görevlilerinin Kürt olması (*Kürt veya değil tüm görevlilerin yerlilerden olması, halk tarafından seçilmesi, onları her an geri çağırma veya değiştirme hakkı, yani öz-yönetim*), merkezi parlamento, hükümet ve orduda (gerçekten demokratik olması için *orduda Kürtlere kontenjan istemek yerine düzenli ordunun lağvı, halkın silahlandırılması gerek*), Kürtler'den belirli oranda temsilci bulunması, Kürt gençlik, kadın, öğrenci, öğretmen örgütleri kurma hakkı, radyo ve televizyonda Kürt dili ve kültürüyle ilgili programlara yer verilmesi, toprak reformu...

- (4) Evet dördüne karşı da savaşmak gerek. Dördüne karşı aynı anda savaşmak her parçanın bulunduğu devletle, karşı karşıya olduğu rejimle savaşması, bir parçanın diğerini bloke etmemesi, tam tersine ittifak ve karşılıklı destek tavrını benimsemesi olarak anlaşılmalı; her parçanın kendi parçasındaki görevini yapması, onlar hesabına savaşması veya onlar için kendi savaşımını askıya alması değildir, ayakları havada ortak bir yapının aynı anda dörtbir tarafa saldırması, serseri mayın misali oraya buraya koşturup durması da değildir. KDP ve diğer bazı güçlerin buna karşı çıkması birkaçıyla ittifaka bel bağlayan politikası nedeniyledir. Her parça zorunlu olarak o devlette müttefikler aramalıdır.
- (5) Kürt burjuvazisi hiç bir zaman devrimci veya anti-emperyalist olmadı, tam tersine emperyalizmin müdahalesine bel bağladı. 1960'lerden beri hemen tüm parçalardaki Kürt hareketine genelde Kürt burjuvazisinin önderlik ettiği ve hepsinin de Irak-KDP'nin çizgisini izlediği söylenebilir. Kürt burjuvazisi devrimci değil, uzlaşmacı, statükocu ve mandacıdır. Onun strateji ve taktikleri bölgede kurulu düzeni ve dengeleri hedef almıyor, tam tersine bu statüko içinde bir çözümü amaçlıyor. Onun gerçekçilik dediği budur.